

Kuvitelma adoptiaanisesta kristologiasta juutalaiskristillisyydessä

– tiedemaailman onneton harharetki

Dos. Timo Eskola, Suomen teologinen instituutti 20.1.2009

Mitä merkitsee käsitys adoptiaanisesta kristologiasta? Adoptiaanisella kristologialla tarkoitetaan ylösnousemukseen liitettyä korotuskristologiaa sellaisena kuin se esiintyy Roomalaiskirjeen johdannossa 1:3–4 sekä kohdassa Apt 2:30–36. Nimitys adoptianismi on ilmeisesti lainattu kirkkoisiltä. Eksegetiikan piirissä termiä kuitenkin muotoiltiin myös Vanhan testamentin kuningasideologian pohjalta. Erityisesti Psalmissa 2 kuvataan, miten Jahve ottaa kuninkaan kruunajaisissa omaksi pojakseen, "adoptoi" hänet. UT:ssa ylösnousemuskristologia liitetään Psalmiin 2 ja sitä kutsuttiin adoptiaaniseksi. Kristologinen jännite on yleensä nähty siinä, että korotuskristologiassa ihmis-Jeesuksesta näyttää tulevan Jumalan poika ja Messias vasta ylösnousemuksessa, kun taas pre-eksistenssikristologia esittää hänet Jumalan poikana ja Messiaana jo syntymästä lähtien.

1. Teorian varhaiset vaiheet

Kuningasideologian liittämistä ylösnousemuskristologiaan jo D.F. Strauss teoksessaan *Das Leben Jesu*. Straussin mukaan varhaisin seurakunta kutsui Jeesusta Jumalan pojaksi vain kuvainnollisessa mielessä. Messias-kuninkaana häntä voitiin kutsua Jumalan pojaksi, koska Daavidin suvun kuninkaita oli Psalmiin 2 pohjalta kutsuttu Jumalan pojiksi jo satoja vuosia ennen häntä. Strauss ajattelee, että nimityksen tarkoituksena oli tuoda esille Messiaan teokraattinen asema suhteessa Jumalaan. Näkemys on hänen mukaansa nähtävissä esimerkiksi Roomalaiskirjeen alusta, missä puhutaan Jeesuksen korottamisesta Jumalan pojaksi ylösnousemuksessa.

Straussin jälkeen adoptianistisen näkemyksen esittelee selkeimmin J. Weiss teoksessaan *Das Urchristentum*. Myös hän liittämistä sen läheisesti kuningasideologiaan. "[Varhaisen seemiläisen käsityksen mukaan kuningas oli Jumalan poika... ja tullut sellaiseksi adoptiossa valtaistuimelle asettamisen päivänä] durch Adoption am Tage der Thronbesteigung. Es ist also ganz aus orientalischem Geiste gesagt, dass Jesus, als er zur Rechten Gottes erhöht wurde, Sohn Gottes geworden ist."

Weiss kuvaa adoptiaanista kristologiaa yhdenmukaisesti Straussin ajatusten kanssa. Kohtaan Apt. 2:36 viitaten hän sanoo: "Adoption ist hier gebraucht im Gegensatz zu der natürlichen Sohnschaft [luonnollisen lapseuden vastakohtana], die von Geburt an vorhanden ist. Es liegt also hier der Gedanke vor, dass Jesus nicht von Anfang an Messias oder... Sohn Gottes war, sondern dass er es erst geworden ist in einem bestimmten, scharf abgegrenzten Willensakt Gottes [Jeesus ei ollut alusta lähtien Jumalan Poika, vaan Jumala tahdonratkaisullaan teki hänestä sellaisen]". Roomalaiskirjeen alussa adoptionistinen näkemys törmää Weissin mukaan Paavalin toisenlaiseen kristologiaan: "der Sohn Gottes, der es von allem Anfang an war (Paulus), und Jesus, der nach der Auferstehung 'zum Sohne Gottes in Macht', d.h. zum königlichen Weltherrscher erhöht worden ist (Urgemeinde)" [Jumalan Poika alusta lähtien tai ylösnousemuksessa... kuninkaalliseksi maailmanhallitsijaksi korotettuna].

2. Myöhempiä kehitelmiä adoptiaanisesta kristologiasta

Käsemann viittaa adoptiaaniseen kristologiaan kuuluisassa alkukirkon opillista yhtenäisyyttä arvioivassa artikkelissaan (1960, 215). Nykyisen sukupolven kulttiteokseksi muodostunut Dunnin

tutkimus Uuden testamentin yhtenäisyydestä ja moneudesta pitää tuota kristologiaa merkittävänä esimerkkinä kristologisesta hajaannuksesta (1977, 243). Dunn ja myöhemmin myös Goulder ovat luoneet mielikuvan adoptiaanisesta juutalaiskristillisyydestä. Sen sanotaan vaikuttaneen jo alkuseurakunnassa, mutta tärkeintä on, että sen jatkeena on pidetty ns. ebionien kristologiaa. Tällä taas on nähty vaikutuksensa aina viidennelle vuosisadalle asti. Dunn: ”The adoptionist christology of the Ebionites too seems to have a firm anchor point in the earliest Christian attempts to express faith in Jesus the Christ (Acts 2.36; 13.33; Rom. 1.3f...)” (Dunn: *Unity and Diversity in the New Testament*).

3. Ebionien kristologiasta

Ebioneista kirjoitti Irenaeus, n. 200 jKr. Nimitys ’ebioni’ merkitsee köyhää, ja sitä on käytetty askeettisista uskovista niin juutalaisuudessa kuin UT:ssa. Irenaeus kirjoittaa juutalaiskristillisestä ryhmästä nimeltä ebionit ja toteaa, että näillä oli ns. matala kristologia: Jesus was ”begotten by Joseph” (AH 3.21.1.), and this was considered as the ”old leaven of the natural birth” (AH 5.1.3.). He eivät siten uskoneet neitseelliseen syntymään. (Vrt. Origenes ja itäinen traditio: vain osa opetti näin.)

Puhuessaan tarkemmin aikansa hereettisestä kristologiasta Irenaeus ei kuitenkaan puhu ebioneista, vaan Kerinthoksen ja Karpokrateen opeista. Nämä taas olivat toisen vuosisadan gnostikkoja. Heidän kristologiansa perustui mystiseen kosmologiaan ja dualistiseen antropologiaan. Karpokrateelle keskeistä oli Jeesuksen kaste. Hän sanoi voiman laskeutuneen Jeesuksen päälle Isän luota; näin voima antoi hänelle voimaa tuhota inhimilliset passiot (himot). Jeesuksesta tuli siten esimerkillinen askeetti. Myös hänen seuraajiensa odotettiin kykenevän samaan. Irenaeus väittääkin joidenkin julistavan itsensä Jeesuksen kaltaisiksi (AH 1.25.1–3.)

Kerinthoksen järjestelmä oli kehittyneempi. Hänen mukaansa Jeesus syntyi ihmisten tapaan. Keskeistä on jälleen Jeesuksen kastehetki. Kasteen jälkeen taivaallinen Kristus-persoona laskeutui alas ja otti Jeesuksen valtaansa. ”Christ descended upon him from that Principality that is above all in the form of a dove. And then he proclaimed the unknown Father and performed miracles.” Rationalistinen antropologia on johdonmukainen. Ennen pääsiäistä Kristus ”flew away again from Jesus,” ja ihmis-Jeesus kärsi ja nousi kuolleista. (See AH 1.26.1–2.) Irenaeus näyttää olleen varsin vapaa yhdistellessään heretikkojen näkemyksiä. Jo Kerinthoksen ja Karpokrateen opit poikkeavat toisistaan. Ebionien opetusta ei edes kuvata, vaan niiden todetaan olevan samankaltainen kuin toisten (AH 1.26.2.). Pelkkä matala kristologia riittää siten yhdistäväksi tekijäksi.

Hippolytus, Irenaeuksen oppilas liitti ebionit Ebionites Kerinthoksen ja Karpokrateen seuraan. *Refutatio omnium haeresium* kuvaa Ebionia henkilönä (!) ja nyt sisältönä on Karpokrateen oppi. Henkilönä Ebion puolestaan liitetään Kerinthoksen ja ”gnostikkojen koulun” joukkoon. (Ref. 22-23). Ebionin opetus liitetään harhaoppiseen Theodotokseen, joka oli ekskommunikoitu Rooman seurakunnasta n. 190 dokeettisen gnostilaisen dualisminsa takia.

Mitä siis tiedämme ebioneista? Läntisen tradition mukaan emme paljon. Heidän kristologiaansa ei juuri selitetä. Virheellinen käsitys ebionien adoptianismista johtuu Irenaeuksen virheellisestä lukemisesta. Ns. adoptianismi oli gnostilaista dualismia, joka hyvin tunnettiin tuohon aikaan. Irenaeus puhuu myös Basilideesta, jonka gnostilainen kosmologia perustui emanaatioon. Hänellä ”Kristus” on syntymättömän Isän ”Nous” (mieli). Ruumiittomana voimana hän kykenee ottamaan minkä muodon tahansa. Tämänkään dokeettisen käsityksen mukaan Kristuksen ei sovi kärsiä. Simon, joka kantoi ristiä, joutui ristille, koska Kristus on Simonin muodon. Ennen nousemistaan Isän luo Kristus nauroi ihmisten tietämättömyydelle, kun hän katseli sivusta Simonin ristiinnaulitsemista. (Irenaeus, AH 1.24.3–7.). [Ebioneista: Häkkinen: *Köyhät kerettiläiset. Ebionit kirkkoisien teksteissä.*]

Sama kristologinen malli on selvä muissa gnostilaisissa kirjoituksissa. Nag Hammadin teksteissä ns. seetiläinen gnostilaisuus opettaa dualistista kristologiaa. Second Treatise of the Great Seth VII.51-56 Kristus on ylhäältä, ”from above.” Hän on persoonana jälleen täysin erossa ”maallisesta ihmisestä”, jonka hahmon hän on ottanut (valtaansa) (VII.51.30f.). Kertomus on Basilideen kaltainen: Kristus ei kärsi kuolemaa, vaan Simon kuolee hänen sijastaan ristillä. Tässäkin kertomuksessa taivaallinen Kristus nauraa vainoojiensa tietämättömyydelle katsellessaan ylhäältä ristiinnaulitsemista:

”But I was rejoicing in the height over all the wealth of the archons and the offspring of their error, of their empty glory. And I was laughing at their ignorance.” (VII.56.14–20.). Sama kristologia myös Nag Hammadin tekstissä Apocalypse of Peter VII. 81.3–24.

Dunn oli muotoillut käsityksensä UT:n adoptiaanisesta kristologiasta melko myöhäisten tekstien avulla, viitaten Epifaniukseen (n. 370 C.E.). Tämäkin esitteli gnostilaista kristologiaa, missä Jeesus ja Kristus olivat eri persoonia: Christ was not ”born of God the Father but that he was created as one of the archangels... and that he is Lord over the angels.” (Epiph. Haer. 30.16.4.). ”Christ they call the prophet of truth and ’Christ, the Son of God’ on account of his progress (in virtue) and the exaltation which descended upon him from above... They want him to be only a prophet and man and Son of God and Christ and mere man, as we said before, who attained by a virtuous life the right to be called Son of God.” (Epiph. Haer. 30.18.5–6.). Some groups identify the heavenly Christ as a Spirit that has possessed Jesus, as it had earlier possessed several great patriarchs such as Abraham and Jacob. Some groups simply taught: ”the spirit who is Christ came upon him and took the boy of him who is called Jesus.” (Epiph. Haer. 30.3.1–7.).

Epifaniuksen kuvaama käsitys, joka on yhdenmukainen Kerinthoksen näkemyksen kanssa, ei kuvaa tavallisen juutalaisen Jeesuksen adoptiota. Sen mukaan taivaallinen Kristus ottaa maallisen Jeesuksen valtaansa (possessio). Tässä Kristus on taivaallinen enkelihahmo (linkki juutalaiseen mystiikkaan? Melchizedek in 11QMelch. lähellä, mutta näillä ei maanpäällistä manifestaatiota). Tällaista tulkintaa ei edes enkeli-kristologian piirissä ole esitetty.

4. Varhaisen juutalais-kristillisen kristologian perusluonteesta

Onko Dunn uskottava? ”The heretical Jewish Christianity of the second and third centuries apparently has no closer parallel than the earliest Christian community in Jerusalem.” (Unity, 244.)

- Varhaisen juutalais-kristillisyyden kuvaukset virheellisiä (Dunn, Goulder), ja siten ebionien oletettu kristologia on pelkkä konstruktio (Goulder: *St. Paul versus St. Peter. A Tale of Two Missions*).
- Oletettu ”kirkkoisien” esittämä ebionien kristologia ei ole juutalais-kristillistä adoptionismia, vaan gnostilaista sessionismia (tyypillinen dualistinen antropologia; ruumiiton taivaaseen korotus).
- Vanha Weissin käsitys adoptionismista ymmärsi väärin varhaisen korotuskristologian.
- Varhaisin kristologia kuvaa ylösnousemusta messiaanisenä kruunajaistapahtumana, missä Daavidin suvun prinssille annetaan ”kaikki valta taivaassa ja maan päällä”. Se ei sulje pois mitään käsitystä siitä, millainen Daavidin suvun prinssi oli ennen valtaan asettamistaan. Häntä voi pitää yhtä hyvin tavallisena juutalaisena (osa ebioneista) kuin inkarnoituneena Jumalan Poikana (useimmat juut.krist.).